

A legalitás eróziója, az opportunitás inváziója

A büntető eljárási rendszerek jogintézményeit nagy mértékben határozza meg, hogy az opportunitás vagy a legalitás elvét tekintik talpköviknek.

A legalitás elve szerint meg kell indítani az eljárást és nem lehet megszüntetni a bűncselekmény alapos gyanúja esetén, ha annak nincs törvényben meghatározott akadálya. "A legalitás elve parancs a bűnüldöző hatóságok számára. Azt írja elő, hogy a büntető törvényeket alkalmazni kell."¹

Az opportunitás elve lehetővé teszi, hogy a hatóságok mérlegeljék az eljárás megindításának vagy folytatásának hasznosságát és csak az értékelésük szerint közérdekűnek, célszerűnek tekinthető esetekben vonják felelősségre az elkövetőt.

A legalitás és az opportunitás nem egymást kizáró fogalmak. A valóságban a világ egyetlen országában sem léteznek az eljárásnak ezek a desztillált formái. A legalitás elvére épülő eljárás követelménye nem valósítható meg maradéktalanul. Egyetlen állam hatóságai sem képesek minden egyes jogsértést megtorolni. Az opportunitás elve sem érvényesülhet parttalanul, csak legális korlátok között valósulhat meg a demokratikus jogállamban.

Tradicionalisan az opportunitás elvének talaján áll az USA, Anglia, Franciaország és Hollandia eljárásjoga. Közülük Hollandiában az opportunitás elve nem kivételes lehetőség az eljárás megindításának elmulasztására, hanem szabály: azt kell mérlegelni, hogy szükséges-e az eljárás megindítása és lefolytatása valóban megfelel-e a társadalom érdekeinek.

A német, az osztrák és a magyar büntető eljárás tradicionalisan a legalitás elvére épül.

Az opportunitás elve jelenik meg azonban eljárásunk több fontos szabályában. Például abban, hogy a nyomozást (Be. 136. §) vagy a vádemelést (Be. 147. §) mellőzni lehet olyan bűncselekmény miatt, amelynek az elkövetett jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett a felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége.

Ennél sokkal szélesebb körben kerül sor a nyomozás megtagadására [Be. 127. § (1) b)] vagy az eljárás megszüntetésére [Be. 139. § (1) c) és Be. 170. § (1) c)] másodlagos büntethetőségi akadályok miatt. Ez szintén nem más, mint a legalitás követelményének kiiktatása a törvény szerint bűncselekménynek minősülő esetekben a cselekmény társadalomra veszélyességének csekély foka (Btk. 28. §), csekélyllyé válása vagy megszűnése (Btk.36. §) esetében. Ez utóbbi körülmény értékelése különösen

¹ Bárd Károly: A büntető hatalom megszűnésének buktatói. Budapest, 1987. 66. p.

nehezen tuszkolható be a legalitás kereteibe, hiszen a cselekmény társadalmi veszélyessége sohasem "enyészhet el."²

A Btk.-nak a bűncselekmény fogalmát meghatározó 10. §-a – és különösen annak (2) bekezdése – nem hagy kétséget afelől, hogy a törvényhozó a tényállásszerű, de a társadalomra csak csekély fokban veszélyes cselekményt is bűncselekménynek tekinti, csak éppen a legenyhébb büntetést is szükségtelennek látja. A hazai bírói gyakorlat azt vallja, hogy "a cselekmény ilyenkor fogalmilag bűncselekmény, csak nem büntethető."³

Távolról sem ilyen egységes a "formális bűncselekmények" megítélésében a jogi irodalom. Békés Imre szerint "minden jogellenes cselekmény (minden büntetőjogilag jogellenes cselekmény) szükségképpen veszélyes a társadalomra és ez a társadalom veszélyesség a jogalkalmazás során nem vonható kétségbe."⁴ Földvári viszont következetesen képviseli az a nézetet, amely szerint nem valósul meg bűncselekmény, ha a cselekmény nem veszélyes a társadalomra.⁵ A legalitás elvének alapján a probléma feloldására egyetlen "megoldás ígérkezik a legmegfelelőbbnek, amely szerint az ilyen cselekmények ne minősüljenek bűncselekménynek."⁶ Ennek expressis verbis anyagi jogi megfogalmazása nélkül "a megbüntetés mellőzése elvileg megoldható az opportunitás elvének alkalmazásával."⁷

Racionális és szükségszerű a bűnüldözéshez, valamint az igazságszolgáltatáshoz fűződő társadalmi érdekek szempontjából, de ellent mond a legalitás elvének a társadalomra veszélyesség csekély jellegének értékelése az eljárásban és ennek alapján az eljárás nem teljesítése. Egyben mutatja, hogy elméleti megfontolások igazolására nem lehet a legalitás elvét maradéktalanul teljesíteni és a társadalmi érdekek mérlegelését kihagyni az eljárás ügyszöntő határozatai meghozásának folyamatából. A formális logika "bírói szillogizmusába" a büntetés-érdemlőség értékelése nem préselhető be, biztos határkövek nincsenek, a jogtárgy elleni támadás intenzitásának foka viszonyfogalom, "értékkategória",⁸ amelynek megállapításához egy "egzaktnan verifikálható kvantum irreális követelés volna."⁹

Az európai eljárási rendszereket 1975–76-ban tanulmányozó amerikai jogászok arra a megállapításra jutottak, hogy a kötelező eljárás elve "a lehetetlent követeli meg: a törvények teljes érvényesítését, miközben növekszik a bűnözés és az erőszakos küzdelem a javak megszerzéséért. Elkerülhetetlenül szükség van változtatásokra az alapelvek érvényben hagyásával, és ahol ezt a formális törvény vagy ideológia nem teszi lehetővé, informális eljárásokat kell rá kidolgozni."¹⁰ Időközben azokban az államokban, amelyek eljárásjoga a legalitás elvére épült, az opportunitás elve tovább feszegette az ajtót és helyet szorított magának nemcsak az informális technikákban, hanem magukban az eljárási törvényekben is.

² Györgyi Kálmán: A büntetésiszabás elvi kérdései és a kodifikáció. Jogtudományi Közlöny. 1977.

³ Tokaji Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban. Budapest, 1984. 295. p.

⁴ Békés Imre: Magyar Büntetőjog. I. Általános rész. Budapest. 1973. 98. p.

⁵ Földvári József: Büntetőjog. Általános rész. Budapest, 1974. 54. p.

⁶ Király István: Az új büntető törvénykönyv előkészítéséről. Magyar Jog. 1975. 250. p.

⁷ Györgyi Kálmán: Büntetések és intézkedések. Budapest. 1984. 362. p.

⁸ Kántás Péter: A bagatellkriminalitás természetéhez. Magyar Jog. 1995. 386. p.

⁹ Györgyi Kálmán: Büntetések és intézkedések. Budapest. 1984. 297. p.

¹⁰ Abraham S. Goldstein and Martin Marcus: The Myth of Judicial Supervision in Three "Inquisitorial" Systems: France, Italy and Germany. The Yale Law Journal. Vol 87: 240, 1977. p. 280.

Egyre több államban "nem csupán tervezgetik a legalitás elvének lazítását, hanem csaknem mindenütt már jogszabályi rendelkezések tesznek kisebb nagyobb engedményeket a célszerűség szempontjainak."¹¹ A mi eljárásjogi reformunktól is várható a legalitás elve "némely merevségeinek" feloldása.¹²

Büntető eljárásunknak a Kormány elé terjesztett Koncepciója úgy foglalt állást, hogy enyhíteni kell mind a hivatalból való eljárás (officialitás), mind pedig az eljárási kötelezettséget előíró legalitás elvének szigorán. "Főszabályként azonban továbbra is a legalitás tétele érvényesülne: a bűnüldöző hatóságok nem kapnának generális felhatalmazást arra, hogy célszerűségi szempontok alapján eltekintsenek a büntető eljárás folytatásától." Ugyanakkor a fiatalkorúak elleni eljárások diszfunkcionális hatásainak enyhítésére szükségesnek látja a Koncepció, hogy "az opportunitás elve az általános szabályhoz képest szélesebb körben érvényesüljön a fiatalkorúak esetében."

Először a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 67. §-ában jelent meg az a lehetőség, hogy a hatóság ne a tényállásszerűségnek, hanem a társadalmi érdekek és az állam büntetőjogi igényének a mérlegelése alapján dönthesse a nyomozás megtagadásáról vagy megszüntetéséről. A Be. ennek alapján módosított 127. § (3) és 139. § (3) bekezdése szerint bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja esetén az ügyész jóváhagyásával a nyomozó hatóság a nyomozást megtagadhatja, illetőleg megszüntetheti, "ha a bűncselekmény elkövetésével alaposan gyanúsítható személlyel történő együttműködéssel elérhető célhoz fűződő érdek meghaladja az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez fűződő érdeket."

A legalitás tételének további erőzóját és az opportunitás elvének újabb területszerzését hozta az 1995. évi XLI. törvény a büntető jogszabályok módosításáról, amely a 303/A. §-al egészítette ki a Be.-t és bevezette eljárásjogunkba a "vádemelési elhalasztása" jogintézményét.

E rendelkezés szerint az ügyész a vádemelés feltételeinek fennállása esetén ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetéssel büntetendő bűncselekmény miatt – a fiatalkorú helyes irányú fejlődése érdekében – a vádemelést egy évtől két évig terjedő időre elhalaszthatja. A Be. ezzel a törvénnyel beiktatott 303/B. §-a szerint, ha a vádemelés elhalasztásának tartama eredményesen eltelt, az ügyész a nyomozást megszünteti.

Az ügyész rendelkezik a vádemelés elhalasztása esetén a fiatalkorú pártfogó felügyeletének végrehajtásáról, a magatartási szabályok előírásáról vagy azok megváltoztatásáról.

A társadalomnak egyaránt érdeke mind a bűnüldözés céljának elérése, mind a fiatalkorú helyes irányú fejlődése, de ezzel messze nem merült ki azoknak a társadalmi érdekeknek a köre, amelyeket nemcsak joguk, hanem kötelességük is mérlegelni a nyomozás megtagadásánál vagy az eljárás megszüntetésénél a legtöbb demokratikus jogállam ügyészeinek.

A büntető ügy sorsa felőli rendelkezés széles diszkrecionális jogkörével rendelkeznek az opportunitást alapelveként kezelő eljárásjog szerint működő államok ügyészségei.

Az Egyesült államokban az ügyek első szűrését a rendőrség végzi, igen sokszor megszünteti az eljárást célszerűségi okokból, a súlyos bűncselekmény elkövetése miatt

¹¹ Bard Károly: i. m. 65. p.

¹² Kórály Tibor: A büntetőeljárás jog reformja elé. Magyar Jog. 1993. 258. p.

örizetbe vett személyek 2–10 %-át engedi szabadon, anélkül, hogy erről az ügyészséget értesítené.

Az ügyész a rendőrségről érkező ügyeket tovább szűri, elsősorban abból a szempontból, hogy a beszerzett bizonyíték alapján várható-e váderedményesség (convictability) és a per várható költségei arányban vannak-e az ügy fontosságával. A vádemelés mellőzhető akkor is, ha a gyanúsított ellen már más ügyben folyik eljárás és az abban keletkező elmarasztalás önmagában is elérheti a kívánt célt. "Ehhez hasonló meggondolások alapján döntenek el azt a kérdést is, hogy milyen mértékben kell az eljárás megszüntetésével honorálni azokat az elkövetőket, akik tippkel vagy információkkal segítik a rendőrség felderítő tevékenységét."¹³

Az ügyésznek joga van az eljárás felfüggesztését bizonyos feltételek teljesítéséhez kötni (diversion) vagy az ügyet "leminősíteni" (charge reduction) súlyos bűncselekményről (felony) enyhébb megítélésű vétséggé (misdemeanor) például a minősítő körülmények elhagyásával a vádiratból. Ez leegyszerűsíti a bizonyítást, ha a vádlott beismerésben van, de a minősítő körülményt tagadja (esetleg előzetes megegyezés alapján) és lehetővé teszi az ügy egyszerűsített eljárási formák közötti tárgyalását és gyorsabb elintézését.

Angliában és Walesben az 1985 évi Büntető-eljárási törvény felhatalmazása alapján kiadott Királyi Ügyészi Szolgálati Kódex¹⁴ két fő követelményt állít a "bizonyítékok elégségességét" és a "közérdeket". "Az előbbi annyit jelent, hogy "reális esélye legyen a büntetőítélet hozatalának", a "közérdek" fogalmát viszont nem határozza meg, hanem utal a Belügyminisztériumnak a figyelmeztetések foganatosításáról kiadott körlevelének figyelembevételére.¹⁵

Az ügyész felelősséggel tartozik a mérlegelési jogkörben hozott döntésért, a Kódex leszögezi, hogy "a mérlegelési jog kellő judiciumot tükröző, világos alapelveken nyugvó gyakorlása az igazságszolgáltatás, a társadalom és a terhelt érdekeit jobban tudja szolgálni, mint a törvény betűinek merev alkalmazása."¹⁶

Az ügyészség a vádemelés kapcsán további diszkrécionális lehetőségekkel is rendelkezik, dönthet arról, hogy "egyes bizonyítékokat benyújtsanak, ne nyújtsanak be a bíróságnak vagy visszavonjanak vagy ne nyújtsanak további bizonyítékot a bíróság számára."¹⁷

A bűnösség megállapítását követően az elkövető beismerő vallomása és beleegyezése esetén a rendőrség vagy az ügyészség lezárhatja az ügyet figyelmeztetéssel. Ez igen széleskörű gyakorlat, a fiatalkorúak és a bűncselekményt először elkövetők tekintélyes hányadára kiterjed, 1994-ben például a megállapított 522.000 elkövető közül 308.000-nek az ügyét zárták le figyelmeztetéssel.¹⁸

¹³ Thomas *Weigand*: Funktion und Tätigkeit der Staatsanwaltschaft in den USA. In: Hans-Heinrich Jeschek und Rudolf Leibinger (Hrsg.): Funktion und Tätigkeit der Anklagebehörde im ausländischen Recht. Nomos Verlagsgesellschaft. Baden-Baden. 1979. S. 630.

¹⁴ Director of Public Prosecution's (DPP) Code for Crown Prosecutors issued under the Prosecution of offences Act 1984, sections 9 and 10.

¹⁵ Andrew *Sanders*: Incorporating the 'public interest' in the decision to prosecute. In: J. E. Hall Williams (ed): The Role of the Prosecutor. Report of the International Criminal Justice Seminar held at the London School of Economics and Political Science in January 1987. Aldershot, Vermont. 1988. p. 30.

¹⁶ *Lévai Ilona*: Anglia és Wales ügyészségi-vádhatalmái rendszere. Magyar Jog. 1993. 101. p.

¹⁷ *Kelemen Ágnes*: Az oportunitás eljárási intézményei és gyakorlati tapasztalatai Angliában. Magyar Jog. 1990. 170. p.

¹⁸ Home Office Statistical Bulletin. 18/1995. 15 August 1995. p. 5.

Franciaország büntető eljárási törvénye a Köztársaság ügyészének értékelésére bizza, hogy döntsön a hozzá érkezett feljelentések, bejelentések sorsáról, diszkrecionális joga megindítani az eljárást vagy ettől eltekinteni. Az opportunitás tételének hatálya ezzel be is fejeződik: a már elindított eljárásra a továbbiakban a legalitás elve érvényesül. Eljárást megszüntetni az opportunitás elve alapján nem lehet.¹⁹

A francia ügyészségek nem indítanak eljárást kriminálpolitikai okokból (az elkövető időközben szocializálódott, kisjelentőségű ügy, bűnüldözési érdek stb.), közrendi okokból, ha az eljárás a közrendnek nagyobb kárt okozna, mint maga a bűncselekmény (törvénysértő sztrájkok, paraszttüntetések útlezárással, gyárfoglalások stb.) és az ügyészségek túlterheltsége miatt.

Az ügyész a nyomozás megindítása előtt úgy dönthet, hogy közbenjáró (mediátor) közreműködését veszi igénybe, amennyiben ez az intézkedés biztosítani látszik a sértettnek az okozott kár megtérítését, a bűncselekménnyel okozott jogsérelem megszüntetését és az elkövető újabb bűncselekménytől való visszatartását. "Ha a kártalanítás befejeződött, a mediátor tájékoztatja az ügyészt eljárásának eredményéről és az észrevételeiről. Ez utóbbi eljárásjogi értelemben megszüntetheti az eljárást arra hivatkozással, hogy a bűncselekménnyel a sértettnek okozott kár megtérült és így a cselekmény csekély társadalomra veszélyessége megszüntet minden nyomozási érdeket."²⁰

A holland ügyészség a törvényben – a legalitás elvével összhangban meghatározott – megszüntetési okokon kívül (nem történt bűncselekmény, elévülés, büntethetőséget kizáró vagy megszüntető ok, a cselekményt már jogerősen elbírálták stb.) diszkrecionális jogkörében eltekinthet az eljárástól közérdekből – az opportunitás tételének megfelelően – ismertté vált elkövető, jól bizonyított bűncselekményének esetében²¹ is. Az ügyésznek "meg kell kérdeznie magától, hogy megjavul-e az elkövető, ha most megbüntetik vagy még gyakrabban fogja megszegni a törvényt, nem kelt-e társadalmi nyugtalanságot, ha nem indítanak ellene eljárást és a bűncselekményt nem torolják meg."²² Nem indít eljárást az ügyész, ha:

a) más hatóság intézkedését az ügyben elegendőnek tartja (államigazgatási- vagy fegyelmi eljárás, gyógykezelésre beutalás, nevelőintézeti elhelyezés);

b) a jogrend érdeke kívánja (nemzetbiztonság, nemzetközi kapcsolatoknak árthat, társadalmi nyugtalanságot, zavargást válthat ki) vagy jogszabályi módosítás van előkészületben;

c) az elkövetett bűncselekménnyel kapcsolatos körülmények indokolják (a cselekmény veszélyessége és az okozott jogsérelem olyan alacsony, hogy a büntetőítélet célszerűtlen lenne, a terhelt jelentéktelen szerepet játszott az elkövetésben, az elévülés ugyan még nem következett be, de túl régen történt az esemény, a cselekmény

¹⁹ Gerhardt Grebing: Staatsanwaltschaft und Strafverfolgungspraxis in Frankreich. In: Hans-Heinrich Jeschek und Rudolf Leibinger (Hrsg.): Funktion und Tätigkeit der Anklagebehörde im ausländischen Recht. Nomos Verlagsgesellschaft. Baden-Baden. 1979. S. 45.

²⁰ Nacsády Péter Imre: Mi is az a mediáció? Magyar Jog. 1995. márc. 185. p.

²¹ Dieter Schaffmeister: Die Rolle der Staatsanwaltschaft bei der Ermittlung und Verfolgung von Straftaten. In: Hans-Heinrich Jeschek und Rudolf Leibinger (Hrsg.): Funktion und Tätigkeit der Anklagebehörde im ausländischen Recht. Nomos Verlagsgesellschaft. Baden-Baden. 1979. S. 137-139.

²² Dato Steenhuis: Criminal prosecution in the Netherlands. In: J. E. Hall Williams (ed): The Role of the Prosecutor. Report of the International Criminal Justice Seminar held at the London School of Economics and Political Science in January 1987. Aldershot, Vermont. 1988. p.53.

hátterében szociális, gazdasági, politikai vagy ideológiai megfontolások vannak – ilyen lehet egy gyárfoglalás, lakásfoglalás stb.);

d) a terhelt személyiségével kapcsolatos okok miatt célszerűnek látszik (fiatalok, jelentősebb súlyú bűncselekményért már folyik eljárás a terhelt ellen, az elkövetésnél a gyanúsított maga vagy családtagjai, hozzá közel álló személyek is megsérültek, illetőleg kárt szenvedtek, kártérítési kötelezettség sújtja, korlátozott mértékű beszámíthatóság, testi vagy szellemi fogyatékoság, magas kor, az ítélet akadályozná a terhelt reszocializációját, a bűncselekmény a büntetlen előéletű elkövető egyszeri kisiklásának tűnik, a terhelt életmódját megváltoztatta, megszűntek azok a körülmények, amelyek közrejátszottak a bűncselekmény előidézésében, a szükségtelen őrizetbevétel, letartóztatás vagy egyéb rendőri intézkedések után méltánytalan lenne a büntetés);

e) a sértett és a terhelt közötti kapcsolat alakulása szükségtelenné teszi (a sértett megbocsátott, kárát az elkövető megtérítette, a sértett a bűncselekmény elkövetését elősegítette, az eljárás károsítaná a sértett érdekeit, olyan körülmények kerülnének nyilvánosságra, amelyek ismertté válása számára előnytelen, a sértett és az elkövető olyan családi, baráti stb. körbe tartoznak, amely külső beavatkozás nélkül jobban rendezi a konfliktust, a sértett polgári jogi eszközökkel jobban tudja érvényesíteni érdekeit és a polgári jogi felelősség viselése feleslegessé teszi büntetés kiszabását).

A bűnözés emelkedésével az elvi szempontokat leelőzték a gyakorlati megfontolások, ma már sok ügyben pusztán azért nem járnak el, mert végesek a bűnüldözési hatóságok erőforrásai. A holland főállamügyésznek az igazságügyminisztérium 1981 évi költségvetéséhez mellékelte jelentésében ezt így jellemzi: "...a rendőrség, az államügyészség és a bíróság jelenlegi teljesítőképessége nyomatókusan megköveteli, hogy a bűnözés egyes formáira – amelyek elvileg szükségessé teszik az eljárást – kevesebb figyelmet fordítsunk ... szembe kell nézni a rideg ténnyel: a prioritások megállapítása annyit jelent, hogy bizonyos tevékenységekkel nem foglalkozunk más bűncselekmények felderítése érdekében."²³

Németország viszont arra lehet példa hogyan hatolnak be az opportunus elemek egy – a legalitást alapelvnek tekintő – állam jogába.

A német Be. 153. §-a szerint az ügyészség eltekinthet a büntetőeljárástól kisebb jelentőségű ügyekben (Nichtverfolgung von Bagateltsachen). "ha nem fűződik társadalmi érdek" az eljáráshoz.

Ezt a rendelkezést 1975-ben kiegészítette a Be 153a. §-a, amely szerint az ügyészség – a bíróság és a terhelt bejegyzésével – a vádemelést elhalaszthatja a vétségi eljárásban, ha egyidejűleg felhívja a terheltet, hogy az okozott kárt térítse meg, teljesítse tartási kötelezettségét, valamint bizonyos összeget jótékonyági alapba vagy az állam javára fizessen be, illetőleg teljesítsen valamilyen közérdekű munkát. Fiatalkorúak esetében az vádemelés elhalasztására sor kerülhet nevelő intézkedés elrendelésével is. A terhelt számára mindezekben az esetekben határidőt szabnak meg előírt kötelezettségei teljesítésére, ha ennek eleget tesz, akkor cselekménye a továbbiakban nem üldözhető, ellenkező esetben viszont az eljárás folytatódik.

A bíróságok tehermentesítéséről szóló 1993 január 11-i törvény (Gesetz zur Entlastung der Rechtspflege) az ügyészség eljárást megszüntető, diszkrecionális

²³ Annual Report of the Prosecutors General. 1981. p. 2-3. Idézi: Dato Steenhuis: i. m. p. 54.

jogkörét az úgynevezett "bagatell" bűncselekményeken túlmenően kiterjesztette a közepes súlyú bűncselekményekre is.

A német Be (153c. §, 153d. §, 153e. §) lehetővé teszi az eljárástól való eltekintést nemzetközi- vagy belpolitikai vonatkozású ügyekben, ha "az eljárás a Német Szövetségi Köztársaságra súlyos hátrányt jelenthetne vagy ellentmondana egyéb lényeges társadalmi érdekeknek."

Az opportunitás elvének megvalósulása szoros összefüggésben áll az ügyész diszkrecionális jogaival. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága a büntető igazságszolgáltatás egyszerűsítése tárgyában kiadott R.(87) 18. számú ajánlásában azt javasolja, hogy a diszkrecionális bűnüldözés elvét "be kell vezetni vagy alkalmazását ki kell terjeszteni mindenütt, ahol a tagországok történelmi fejlődése és alkotmánya ezt lehetővé teszi... Ennek az elvnek az alkalmazását olyan általános alapra kell helyezni, mint a közérdek."²⁴

Az ügyészek diszkrecionális jogköre néhány államban nemcsak az eljárás megindítására vagy megszüntetésére, hanem a terhelt elmarasztalásának és a vele kapcsolatos szankciószerű intézkedések meghozatalára is kiterjed. Az elmarasztalás legelterjedtebb formája a megrovás, de például a norvég ügyészség még elzárásra átváltoztatható pénzbüntetést is kiszabhat. Hollandiában a peralku során kiköthető a lefoglalandó tárgyak kiadása. Svájc több kantonjában lezárható az ügy – a terhelt beleegyezése esetén – büntető parancs kiadásával.

A francia ügyészség az ügyek 76 %-át, a német 42 %-át, a holland 37 %-át, a svéd 30 %-át, a magyar pedig 19 %-át szüntette meg 1990-ben. Ugyanebben az évben ügyészségi szankció kiszabásával végződött Skóciában az ügyek 32 %-a, Hollandiában 23 %-a, Svédországban 9 %-a és Németországban 6 %-a. A magyar ügyészségek az ügyek 9 %-ában alkalmaztak megrovást.

A legalitás elvének jogintézményeit a magyar jog "garanciális" jellegűnek és ezért sérthetetlennek tekintette. A példák azonban azt mutatják, hogy az opportunitás elve nem összeférhetetlen a demokratikus jogállam eljárásjogával. A világszerte megjelenő magas bűnözési szint mellett gyakorlatilag már megoldhatatlan minden bűncselekmény elkövetőjének ügyében bírósági tárgyalást tartani. Egyre elkerülhetetlenebb az ügyek perökonómiai, szociálpolitikai, kriminálpolitikai stb. szempontú szelektálása.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikke kimondja, hogy mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja. Az Emberi Jogi Bizottság és Bíróság az emberi jogok megsértésének tekinti a büntető eljárások elhúzódsát és elmarasztalja azokat az államokat, amelyek nem tudják biztosítani az ésszerű határidőn belüli döntéseket.

A bíróságok tehermentesítésének egyik járható útja az ügyészség diszkrecionális jogkörének bővítése. Az opportunitás elvét elfogadó jogállamok kialakították az ennek megfelelő garanciális biztosítékok rendszerét.

A terhelt joga a bíróság előtti tisztességes eljáráshoz úgy valósul meg, hogy beleegyezése szükséges a vele kapcsolatos ügydöntő határozatokhoz, nyitva áll előtte az

²⁴ The Simplification of Criminal Justice. Recommendation No.R(87) 18. Adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 September 1987.

út, ha nem kívánja ügyének gyors, bíróságon kívüli lezárását, akkor igényelheti bírósági tárgyalás tartását.

A sértettek és egyéb érdekelték jogai sem sérülnek, egyrészt vannak olyan intézkedések, amelyekhez hozzájárulásuk szükséges, másrészt széles lehetőségeket biztosít számukra a jog polgári-jogi kereseteik kielégítésére, valamint bűnüldözési igényeik magánvád és pótmagánvád útján történő érvényesítésére, sőt néhány tényállás esetén még az állampolgárok közvetlen vádolósi lehetősége (*actio popularis*) is biztosított.

A helyi bíróságaink előtt induló közzvadas eljárások közül 1993-ban az év végén folyamatban maradt büntetőügyek száma csaknem négy és félszerese volt az 1979 évének. Közöttük a hosszabb időtartamú eljárások száma az átlagot meghaladó mértékben nőtt, vagyis a 6 hónap – 1 év közötti ügyek száma 24-szeresére, az 1 éven túliaké pedig több, mint százszorosára emelkedett.²⁵

Ez az igazságszolgáltatás ügyintézésének emberi jogokat sértő válsága. A kiutat nem a bírói létszám nagyarányú emelése, hanem a bíróságok tehermentesítése jelentheti.

IMRE KERTÉSZ

EROSION OF THE LEGALITY PRINCIPLE – INVASION OF THE OPPORTUNITY PRINCIPLE

(Summary)

Traditionally the Hungarian criminal proceeding is based on the principle of legality. It requires that the prosecution has to bring charges in all the cases of committed crimes and the legislation doesn't empower the prosecutor to incorporate the 'public interest' in any individual case by taking decision whether to prosecute or not.

The recent development of criminality and the increasing number of criminal offences, that comes to the knowledge of the police and/or prosecutors not allow formally enter all the offences in the criminal justice system. We find in legislation more and more exceptions to the rule of compulsory prosecution. The legality principle has been eroded and the legislation granted the prosecution new possibilities of discretion upon introduction or dropping the proceeding in accordance with public interest.

The article gives an overview of changes of the code of Hungarian criminal procedure, showing the invasion of expediency principle in the last years.

²⁵ Vavró István: A büntetőeljárás időtartamának alakulása az időszak végén folyamatban maradt büntető ügyekben. (Helyi bíróságok). Igazságügyi Minisztérium, Igazságszolgáltatási Hivatal. Budapest. 1993. 2. p.